

7. Pavlychko S. (2024). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Kyiv : Osnovy-Stretovych. 632 s. [in Ukrainian].
8. Hermann Hesse. (2002). Die Gedichte. Frankfurt. M. : Suhrkamp Verlag. 848 s. [in German].
9. Limberg Renate. Therapeutische Aspekte in der Malerei Hermann Hesses. URL : <https://hesse.projects.gss.ucsb.edu/papers/limberg-r.html> [in German].
10. Mileck Joseph (1987). Hermann Hesse. Dichter, Sucher, Bekenner. Biographie. Suhrkamp Taschentuch Verlag. Frankfurt a. Main. S. 441 [in German].

I. LIPNYTSKA, I. HRYHORENKO, N. GALIONA. Methodology of processing psychoanalytical and existential discourse in the process of studying novels by V. Domontovych and G. Hesse: comparative approach.

The study of modernist literature involves not only the assimilation of factual material, but also the mastery of interdisciplinary analysis methods. The combination of psychoanalytic criticism and existential philosophy allows for a deeper disclosure of the nature of artistic subjectivity in modernist literature. In the modern educational process, it is important to create conditions for reflection on the themes of identity, freedom, crisis, loss, and alienation, which are pervasive in the modernist narrative. Analyzing the works of Viktor Domontovich and Hermann Hesse, applicants expand their experience of critical thinking and skills in transforming philosophical concepts into analytical tools.

The article proposes a model for comparative research of the novels "Without Soil" by Viktor Domontovich and "Steppenwolf" by Hermann Hesse. The methodology is based on a combination of psychoanalytic and existential approaches, with special attention to the internal monologue, symbolism and fragmentary structure as a common poetics of modernist prose. Didactic recommendations, samples of analytical tasks, modules for practical exercises are provided.

The novels "Without Soil" by V. Domontovich and "Steppenwolf" by G. Hesse constitute an ideal platform for the practical application of interdisciplinary analysis: psychoanalysis (Freud, Jung), existentialism (Sartre, Camus) and the poetics of modernism (fragmentation, symbolism, self-reflection). This approach allows students to master complex analytical tools. The novels "Without Soil" and "Steppenwolf" demonstrate typological similarities in the interpretation of a personal crisis, the duality of consciousness, and the significance of the symbolic world. In the course of comparative studies, we recommend considering these works in a comparative aspect as a model of modernist reflection.

Keywords: comparative studies, psychoanalysis, modernism, internal monologue, structure, existential discourse, Freudianism, Jungianism, teaching methodology.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.12>

УДК 37.018(477):331.45](045)

Нагайчук О. В.

СИСТЕМА ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ

Стаття висвітлює критичну необхідність розвитку культури безпеки, що зумовлено тривожно високим рівнем травматизму серед дітей та молоді в повсякденному житті, а також руйнівними наслідками повномасштабного військового конфлікту в Україні. Підкреслюється, що підвищення рівня безпеки в державі досягне через формування культури безпеки як якісно нового світоглядного підходу, що включає систему цінностей, переконання,

установки та моделі поведінки, які визначають ставлення людини до питань безпеки.

Визначено структуру та складові культури безпеки як інтегрованої системи знань, умінь, практичних навичок, ціннісних орієнтирів та установок, що забезпечують безпечну поведінку індивідів; розкрито цілі та завдання процесу формування культури безпеки в рамках освітньої системи України.

Проаналізовано специфічні аспекти розвитку культури безпеки в дошкільних навчальних закладах, враховуючи вікові та психологічні характеристики дітей дошкільного віку. Описано різноманітні підходи до виховання культури безпеки в закладах загальної середньої освіти, включаючи вивчення спеціалізованого курсу “Здоров'я, безпека, добробут” та інтегроване навчання основам безпеки. Розглянуто важливість та завдання загальнонаціонального інформаційно-освітнього проекту “Клас безпеки” та проєкту “Офіцери Служби освітньої безпеки”. Визначено заходи, результати та особливості процесу формування культури безпеки серед учнів та студентів у закладах професійно-технічної та вищої освіти. Акцентовано увагу на значущості впливу молодіжних та дитячих громадських організацій у контексті виховання культури безпеки серед молоді.

Ключові слова: безпека, культура безпеки, здобувачі освіти, система освіти України, офіцери Служби освітньої безпеки, класи безпеки.

Життя українців ускладнене подіями широкомасштабної війни, пандемії засвідчило, що існуючої сукупності знань та вмінь людини для забезпечення власної та колективної безпеки вже недостатньо. Про низький рівень культури безпеки, яка є елементом загальної культури, що реалізує захисну функцію людей, свідчить високий травматизм в Україні у побуті, від якого щороку потерпає від 2 до 4 тис. осіб, високі показники передчасної смертності від зовнішніх причин і поширення соціально небезпечних хвороб. Щороку в Україні кількість травмованих із втратою працездатності та загиблих людей внаслідок нещасних випадків виробничого характеру перевищує 10 тис. осіб. При цьому за показником потерпілих у розрахунку на одну тис. працюючих Україна втричі перевищує його значення в країнах Європи [1, с. 6].

Важливо, щоб безпека стала пріоритетною ціллю та внутрішньою потребою людини, окремого колективу та українського суспільства в цілому. В Україні культура безпеки є одним з основних ресурсів, за допомогою якого держава може поліпшити рівень своєї безпеки. Поступом на шляху до цього може стати формування культури безпеки, як нового світогляду, системи ідеалів і цінностей, норм і традицій безпечної поведінки.

Формування культури взагалі й культури безпеки зокрема – це тривалий, поступовий, а головне постійний процес. У випадку національної культури це займає покоління, для корпорації – роки. Без тривалого поступового процесу неможливо створити достатній запас знань, переконань, виробити стійкі норми моралі тощо” [1, с. 31].

Процес формування культури безпеки складний і багатогранний і повинен здійснюватися на всіх рівнях суспільства. Формування культури безпеки в закладах освіти є важливою складовою загальної системи освіти, яке спрямоване на забезпечення безпеки учасників освітнього процесу та створення безпечного освітнього середовища.

8 вересня 2023 року у Комітеті з питань молоді і спорту відбулися онлайн-слухання на тему: “Шляхи удосконалення діяльності органів державної влади,

органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо формування культури безпеки життєдіяльності у дітей та молоді в умовах сучасних викликів”. Голова Комітету Андрій Кожем’якін зазначив, що “у довоєнні часи пожежі, повені, обвали, і навіть звичайне купання в річках та озерах забирали багато людських життів. Діти та молодь складали значну кількість жертв. Після початку повномасштабного вторгнення ситуація значно загострилась, оскільки ворог цілеспрямовано проводить геноцид Українського народу... Тому необхідно надати можливість дітям та молоді отримати необхідні навички і вміння діяти в умовах небезпеки, необхідно зробити культуру формування безпеки життєдіяльності популярною в молодіжному та дитячому середовищі [2].

Метою статті є аналіз стану та перспектив формування культури безпеки дітей та молоді на кожному щаблі структури освіти України.

З метою досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання: проаналізувати структуру та компоненти культури безпеки; розкрити мету, завдання й особливості формування культури безпеки в закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти України, в позашкільній діяльності та молодіжних й дитячих громадських об’єднаннях.

Українські вчені звернулися до науково-педагогічного осмислення питання культури безпеки відносно недавно – у 90-х роках минулого століття. Проблеми, пов’язані із становленням культури безпеки життєдіяльності, знайшли відображення у працях видатних учених, зокрема В. Бєгуна, В. Михайлюка, І. Науменка, Л. Сидорчук, Б. Халмурадова та інших. Поняття “культура безпеки” розкрито в працях: Л. Буєва, С. Данченко, Ю. Іванова; питаннями формування “культури особистої безпеки” займались: В. Мельник, В. Мошкін та ін. Проблему формування культури безпеки у здобувачів загальної та вищої освіти досліджували вчені-педагоги: С. Абрамова, В. Акімов, Ю. Воробйов, М. Зоріна, Л. Кравченко, В. Мошкін, І. Немкова; в системі професійної освіти – Н. Лизь, М. Власова, О. Запорожець, В. Березуцький, Н. Кулалаєва, В. Михайлюк та інші.

В Україні створені міцні підвалини державної політики у сфері забезпечення безпечних умов життєдіяльності, зокрема прийнята законодавча база, яка ґрунтується на Конституції України і включає закони у сфері охорони здоров’я, охорони праці, охорони навколишнього середовища, безпеки дорожнього руху, та цивільного захисту. За роки становлення незалежності створені відповідні інституції, зокрема у 1993 р. – Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення.

В Україні термін “культура безпеки” вперше було використано в 1998 році в Законі України “Про охорону праці” [3]. У цьому законі культура безпеки визначається як “сукупність знань, умінь, навичок, цінностей і установок, які забезпечують безпечну поведінку людей у процесі їхньої трудової діяльності”. Це визначення збігається з міжнародним визначенням, прийнятим Міжнародною організацією праці (ILO).

Як зазначає В. Бегун що “термін “культури безпеки” відзначає вищий етап

розвитку безпеки, коли набуті знання, вміння та навички стають внутрішньою потребою людини, що виконує складну й небезпечну роботу” [4].

Також він наголошує, що “саме освіта та центральні органи виконавчої влади можуть зробити найбільший внесок для безпеки та переходу на нові технології запобігання небезпек” [5].

Ю. Скалецький вважає, що “про культуру безпеки можна говорити тоді, коли людина оволодіває відповідними знаннями, і вони стають невід’ємною характеристикою самої людини, її світогляду, переконанням, мотивом для вчинків та її діяльності загалом” [1, с. 27].

М. Зоріна розглядає культуру безпеки, “як систему цінностей, норм, правил, установок і стереотипів поведінки, що забезпечують безпеку життя і здоров'я людини” [6].

З точки зору Н. Кулалаєвої “культура безпеки – це система поглядів, переконань та цінностей людини (фахівця), що визначають її ставлення до безпеки (особистої, виробничої, корпоративної тощо) і впливають на ділові відносини, поведінку та діяльність” [12, с. 107].

З наведених вище означень стає очевидним, що культура безпеки має складну структуру, яка включає в себе такі компоненти:

1. Цінності, які визначають важливість безпеки для людини (цінність життя, здоров'я, безпечної праці, благополуччя, недопущення ризику).

2. Знання про небезпечні фактори, їхні причини та наслідки, про правила і норми безпеки.

3. Уміння застосовувати знання в практичній діяльності, виконувати норми і правила безпеки (правила безпеки праці, правила поведінки в екстремальних ситуаціях, правила користування побутовими електроприладами, правила користування автотранспортом, правила поведінки в громадських місцях).

4. Навички безпечної поведінки в різних ситуаціях (дії, спрямовані на попередження небезпеки, дії, спрямовані на захист себе і інших у небезпечних ситуаціях).

5. Установки, які визначають ставлення людини до безпеки, її готовність до безпечної поведінки (установку на дотримання правил безпеки, установку на допомогу іншим у небезпечних ситуаціях).

Мета формування культури безпеки в закладах освіти України полягає у створенні умов для формування у здобувачів освіти таких знань, умінь, навичок, цінностей і установок, які дозволять їм усвідомлювати і адекватно реагувати на потенційні загрози та небезпеки.

Відповідно, основними завданнями формування культури безпеки у здобувачів освіти є:

- формування цінностей, пов'язаних з безпекою;
- формування знань про небезпечні фактори, їхні причини та наслідки, про правила і норми безпеки;
- розвиток умінь застосовувати знання в практичній діяльності, виконувати правила і норми безпеки;
- формування навичок безпечної поведінки в різних ситуаціях;

– формування установок, які визначають їхнє ставлення до безпеки, їхню готовність до безпечної поведінки.

Система освіти України визначається Законом України “Про освіту” від 05.09.2017 № 2145-VIII і включає в себе [8]:

- дошкільну освіту (дитячі ясла і садки, дитячі будинки та інші);
- загальну середню освіту (загальноосвітні школи 3-х ступенів: 1-й – початкова школа, 2-й – базова, 3-й – старша школа; ліцеї, гімназії);
- позашкільну освіту (центри творчості дітей та юнацтва, станції юних техніків, спортивні школи тощо);
- професійну (професійно-технічну освіту) (технікуми, училища, коледжі);
- вищу освіту (коледжі, інститути, університети, академії);
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта (аспірантура, докторантура).

В Україні формування культури безпеки в закладах освіти здійснюється відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління охороною праці” (2013 р.), Закону України “Про освіту” (2017 р.) та інших нормативно-правових актів.

У закладах освіти України створені органи управління охороною праці, які відповідають за реалізацію заходів щодо формування культури безпеки. Збільшено увагу до викладання безпекових дисциплін в освітньому процесі, адже знання людина повинна отримувати на всіх етапах освітнього процесу, починаючи з дошкільного.

Дошкільна освіта є самостійною системою, обов’язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Інваріантна складова Базового компонента дошкільної освіти формується на державному рівні і є обов’язковою для закладів освіти різних типів і форм власності. Згідно з нею [9, с. 7-8] дитина повинна вміти: “диференціювати поняття “безпечне” і “небезпечне”, усвідомлювати важливість безпеки життєдіяльності (власної та інших людей). Знати правила безпечного перебування вдома, у дошкільному закладі, на вулиці, на воді, льоду, ігровому, спортивному майданчиках. Орієнтуватися у правилах поведінки з незнайомими предметами та речовинами; пожежної та електробезпеки; користуванні транспортом; в основних знаках дорожнього руху тощо. Знати та вміти скористатися номером телефону основної служби допомоги (пожежна, медична, міліція); усвідомлювати, до кого можна звернутись у критичній ситуації. Володіти навичками безпечної поведінки при агресивному поведінці однолітків або дорослих”. Як видно, ази культури безпеки життєдіяльності закладаються з самого раннього віку дитини.

При цьому, формування культури безпеки в закладах дошкільної освіти має ряд особливостей, пов’язаних з віковими та психологічними особливостями дітей дошкільного віку:

1. Діти мають обмежені знання про світ і його небезпечні фактори. Тому формування у них знань про небезпечні фактори здійснюється в доступній і цікавій формі, з використанням ігрових, наочних і практичних методів.

2. Діти дошкільного віку мають недостатньо розвинені навички безпечної поведінки. Таким чином, формування у них навичок безпечної поведінки формуються поступово, від простих до складних ситуацій.

3. Дошкільнята мають недостатньо сформовану установку на дотримання правил безпеки. Відповідно формування у них установки на дотримання правил безпеки відбувається у формі позитивного прикладу, заохочення і зауваження.

Формування культури безпеки в закладах дошкільної освіти України здійснюється за допомогою таких заходів:

1. Заняття з безпеки життєдіяльності, на яких діти отримують знання про небезпечні фактори, правила і норми безпеки.

2. Ігрові заняття допомагають дітям засвоїти знання про небезпечні фактори і правила безпеки в ігровій формі.

3. Екскурсії допомагають дітям побачити небезпечні фактори в реальному житті.

Таким чином, питання культури безпеки життєдіяльності інтенсивно висвітлюються в повсякденному навчанні дитини у дитячому садочку і поступово інтегрується у дисципліни закладу загальної середньої освіти.

У змісті основної та старшої школи (5-11 класи) реалізуються два основних варіанти включення культури безпеки у зміст шкільних дисциплін: у вигляді спеціальних навчальних предметів “Здоров’я, безпека, добробут” (скорочено “ЗБД”), “Основи здоров’я”, та у формі інтегрованого навчання основам безпеки (розосереджене навчання правилам безпеки під час вивчення біології, географії, фізики, хімії, інформатики й трудового навчання). Вибір вчителями – предметниками методів навчання забезпечує обґрунтоване підведення учнів для свідомого засвоєння правил та норм безпечної поведінки. Дуже важливо, щоб учитель не тільки сам постійно здійснював самоконтроль своїх дій під час освітнього процесу, а й навчав цього школярів. Це особливо стосується уроків з використанням потенційно небезпечного шкільного обладнання, матеріалів, реактивів, розчинів, сполук тощо. У такій ситуації вчитель та учні не мають права на помилку, бо вона може коштувати їм здоров’я.

Тому важливими умовами у вихованні культури безпеки є навчання безпечним прийомам роботи із обладнанням, реактивами; дотримання учнями основ гігієни праці та правил безпечної роботи у лабораторіях; формування в учнів умінь та навичок безпечного поводження з речовинами і матеріалами в побуті й довкіллі та ознайомлення із заходами попередження травматизму [10].

Згідно з “Положенням про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти” [11] вчитель (викладач, вихователь) організовує вивчення здобувачами освіти правил і норм з охорони праці, безпеки життєдіяльності; проводить інструктажі із здобувачами освіти з охорони праці під час проведення трудового навчання та з безпеки життєдіяльності під час проведення навчальних занять; здійснює

контроль за виконанням здобувачами освіти правил (інструкцій) з безпеки; проводить профілактичну роботу щодо запобігання травматизму серед здобувачів освіти під час освітнього процесу; проводить профілактичну роботу серед здобувачів освіти щодо вимог особистої безпеки у побуті (дії у надзвичайних ситуаціях, дорожній рух, участь у масових заходах, перебування в громадських місцях тощо).

Одним з основних завдань збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу є формування у дітей культури безпечної поведінки. Одним із шляхів вирішення цього питання також є створення класів безпеки інформаційно-просвітницького напрямку, на базі якого школярі в інтерактивній формі вивчатимуть правила безпечного життя. Завдяки спільним зусиллям ДСНС та МОН, в результаті яких розпорядженням КМУ від 7 вересня 2022 р. № 792-р було дано офіційний старт проєкту “Класи безпеки” в регіонах України. Пропозиції ДСНС було опрацьовано і враховано в наказі МОН від 10.02.2023 № 135 “Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти” [12].

“Клас безпеки” – це всеукраїнський проєкт, мета якого вивчення правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, ознайомлення з алгоритмом дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, формування в учнів навичок надання домедичної допомоги.

Заняття у класах безпеки проводяться у доступній для здобувачів освіти формі, з урахуванням вікових особливостей та з використанням фото-, відео-аудіоматеріалів. Зокрема, для дітей молодшого шкільного віку заняття проводяться в ігровій формі, з використанням ігор на пожежну тематику, мультфільмів, загадок та ребусів. Здобувачам освіти середнього та старшого віку заняття проводять у формі лекцій, презентацій, тестів, ситуаційно-рольових ігор, бесід. Навчання в класах безпеки здійснюється відповідно до типових освітніх програм, зокрема при реалізації наскрізних змістових ліній: екологічна безпека, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека та викладанні предметів соціальної і здоров'язбережувальної галузі, у тому числі “Захист України”, “Здоров'я, безпека та добробут” та інших [12].

За ініціатииви керівництва держави та за участі Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки, Національної поліції в Україні реалізується проєкт “Офіцери Служби освітньої безпеки”. Його створили, аби захистити дітей в умовах повномасштабної війни та сформувати повноцінне безпекове середовище після її завершення. З вересня 2024 року заступили на службу 480 правоохоронців в понад 400 школах у 9 областях.

З початку 2024-2025 навчального року інспектори СОБ разом із працівниками ДСНС провели понад 5000 занять для відпрацювання алгоритмів дій у разі повітряних тривог та інших надзвичайних ситуацій. Також вони організували понад 43000 безпекових занять із правил дорожнього руху, кібербезпеки, запобігання булінгу. Окрім цього, офіцери СОБ налагоджують співпрацю з учнями та вчителями, допомагають дітям уникати небезпечної поведінки, а також формують культуру безпеки [13].

Необхідною умовою досягнення сформованості культури безпеки є, перш за все, компетентність людей у галузі небезпек і способів захисту від них. Адже “жодна галузь виробництва не може вважатися цілком безпечною, тому питання щодо здійснення безпечної професійної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників є особливо актуальним” [14].

Важливими з цієї позиції виявляються освіта і професійна підготовка учнів в закладах професійно-технічної освіти (ЗПТО), зокрема, у процесі вивчення дисципліни “Охорона праці”, з метою формування у здобувачів освіти знань, умінь і навичок з охорони праці, необхідних для безпечного виконання професійних обов'язків. В результаті вивчення цієї дисципліни учні знайомляться із загальними питаннями охорони праці; правилами охорони праці на робочому місці, при проведенні виробничих робіт, при експлуатації різноманітного обладнання.

При підготовці в ЗПТО працівників за професіями специфічні питання охорони праці для конкретних професій також вивчаються в курсах спеціальних та загально-технічних дисциплін. А при підготовці працівників за спеціальностями, що пов'язані із шкідливими, небезпечними та важкими умовами праці, навчання проводиться з урахуванням Наказу Державного Комітету України по нагляду за охороною праці від 30.12.1994 № 130 “Положення про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими та небезпечними умовами праці” [15].

Процес формування культури безпеки у ЗПТО передбачає [14, с. 145]: “загальну теоретичну підготовку до безпечної професійної діяльності (усвідомлення загальних проблем ризику, безпеки, небезпеки тощо); прищеплення професійних компетенцій, умінь і навичок (видів діяльності, які здійснюються не тільки в безпечних умовах, але й в умовах загрози здоров'ю та життю робітників); психологічну підготовку до безпечної діяльності (взаємовідносини у бригаді, ланці, культивування готовності до розумного ризику, рішучості, сміливості тощо); розвиток якостей особистості, необхідних для виконання безпечної професійної діяльності”.

Таким чином, формування культури безпеки учнів ЗПТО є комплексним процесом, що включає в себе вивчення теоретичних знань, формування практичних навичок і розвиток особистих якостей, необхідних для безпечної професійної діяльності.

Згідно із Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.11.2010 р. № 1057 “Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України” [16] у всіх закладах вищої освіти (ЗВО), незалежно від рівня акредитації, студенти вивчають комплекс нормативних навчальних дисциплін безпекового спрямування, таких як: “Безпека життєдіяльності” (БЖД), “Основи охорони праці” та “Охорона праці в галузі”, “Цивільний захист” [17].

Ці дисципліни займають провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівців за освітнім рівнем “бакалавр” та “магістр”. В результаті вивчення зазначених дисциплін здобувачі вищої освіти набувають компетенцій

для здійснення професійної діяльності за спеціальностями з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання; здатні аналізувати механізми впливу небезпек на людину; формування у здобувачів вищої освіти відповідальності за особисту та колективну безпеку [17].

Питання культури безпеки також представлені практично у всіх навчальних дисциплінах: природничих, загально-технічних і спеціальних дисциплінах, які органічно пов'язані з їх тематикою і передбачені в навчальних програмах цих дисциплін. Відповідно, у ЗВО без вивчення питань охорони праці та техніки безпеки не розпочинається жодний курс технічних, технологічних чи будь яких інших дисциплін.

Формування культури безпеки в ЗВО України здійснюється за допомогою таких заходів:

1. Включення питань безпеки в зміст освітніх програм.
2. Забезпечення безпечних умов навчання і праці.
3. Проведення профілактичних заходів, спрямованих на попередження небезпечних ситуацій.
4. Створення системи виховної роботи, спрямованої на формування цінностей і установок, пов'язаних з безпекою.

Як зазначає О. Пуляк, процес формування культури безпеки у здобувачів вищої освіти має деякі особливості [18, с. 140]:

1) він є логічним продовженням процесу формування культури безпеки у закладах загальної та професійно-технічної освіти, оскільки елементарні знання про небезпеки та моделі поведінки в разі їх загрози студенти вже мають;

2) він будується на елементах тих знань, яких набувають студенти під час вивчення інших дисциплін і потребує постійного широкого застосування, тобто базується на міжпредметних зв'язках, але виокремлюється як специфічне інтегроване і системне утворення знань;

3) він відбувається на заняттях та навчальних екскурсіях, практиках, конференціях тощо та під час самостійної роботи студентів;

4) специфіка сприйняття навчальної інформації про дії небезпечних та шкідливих чинників життєвого середовища зумовлена відсутністю у студентів достатнього життєвого досвіду, а відтак потребує максимального унаочнення теоретичного матеріалу та практичного відпрацювання правил безпечної поведінки.

Результатом такого навчання є відтворення в діяльності і особистості студентів культури безпеки, розвиток сил і здібностей до профілактики ризиків, освоєння знань, умінь і навичок, звичаїв, норм, цінностей, вдосконалення світоглядної, інтелектуальної, етичної та психологічної готовності до безпечної життєдіяльності, формуванню особистості, готової діяти в непередбачуваних (у тому числі небезпечних та екстремальних) умовах, що прагне до постійного самовдосконалення та реалізації нових можливостей [18, с. 140].

Таким чином, формування культури безпеки здобувачів вищої освіти є складним і багатогранним процесом. “Культура безпеки є невід’ємною складовою професійної культури кожного майбутнього фахівця, котра не успадковується, а формується, усвідомлюється та прищеплюється в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця” [19, с. 240].

Отже “культура безпеки життєдіяльності характеризується ставленням до питань забезпечення безпечного життя та трудової діяльності і, головне, активною практичною діяльністю щодо зниження рівня небезпеки, потребує формування протягом життя людини, проте значний період займає процес професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти” [19, с. 241].

Також вагомий внесок у формування культури безпеки молоді України роблять молодіжні та дитячі громадські об’єднання, громадські об’єднання національно-патріотичного спрямування. Заступник Голови Комітету з питань молоді і спорту Василь Мокан [2] зазначив, що “громадські об’єднання, які займаються військово-патріотичним вихованням, успішно працюють у цьому напрямку. Він відмітив Всеукраїнський громадський дитячий рух “Школа безпеки”, для якого цей напрям є пріоритетним, а також Національну скаутську організацію України “Пласт”, Національну організацію скаутів України, які в своїх таборах приділяють велику увагу формуванню у дітей та молоді навичок дій у надзвичайних ситуаціях” [2].

З метою формування культури безпеки у своїх громадян, Україна розпочала реалізацію ініціативи мобільних класів безпеки з підвищення обізнаності населення щодо мінних та інших загроз сьогодення, зокрема на деокупованих і прифронтових територіях. У межах цього проекту ЮНІСЕФ 9 жовтня 2023 року передав ДСНС та Національній поліції 15 мобільних класів безпеки. Це спеціально оснащені транспортні засоби, в яких будуть інформувати та навчати людей, зокрема дітей. Вони мають постери щодо протидії кібербулінгу, мінної безпеки, ПДР, алгоритмів дій у разі отриманні опіку та під час пожежі, інструкції, що робити, якщо людині стало зле, або якщо лунає сигнал повітряної тривоги, стенд зі зразками електроприладів, що призводять до пожеж.

Міністерство внутрішніх справ підготувало працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій та поліцейських, які будуть працювати спільно з викладачами в цих мобільних класах безпеки.

Висновки. Отже, формування культури безпеки в системі освіти України є важливим завданням, яке спрямоване на забезпечення безпеки учасників освітнього процесу та створення безпечного освітнього середовища. Ефективність формування культури безпеки залежить від систематичності і послідовності проведення заходів, використання сучасних форм і методів, залучення до формування культури безпеки всіх учасників освітнього процесу.

Для вирішення цього завдання, необхідно: постійно удосконалювати нормативно-правову базу з питань безпеки життєдіяльності у відповідності до реалій життя країни; підвищувати рівень професійної підготовки педагогічних працівників; забезпечувати заклади освіти необхідним матеріально-технічним

обладнанням; активізувати діяльність учнівських та студентських організацій у питаннях безпеки.

Тому цілком підтримуємо позицію Василя Мокана [2], що для формування культури безпеки необхідно:

– внести зміни до статті 41 Кодексу цивільного захисту України, зробивши акцент на формуванні культури безпеки життєдіяльності дітей та молоді за рахунок збільшення мережі гуртків, факультативів, курсів з цивільного захисту, безпеки життєдіяльності та рятувальної справи, надання домедичної допомоги, проведення таборів юних рятувальників та за напрямком військово-патріотичного виховання;

– збільшити спілкування та офлайн-зустрічей дітей і молоді, які навчаються у закладах освіти, із представниками ДСНС України, Збройних Сил України, громадських об'єднань;

– збільшити в системі загальної середньої та позашкільної освіти кількість і розмаїття гуртків, факультативів, курсів за вибором з цивільного захисту, безпеки життєдіяльності та рятувальної справи, надання домедичної допомоги із залученням до їх ведення учасників бойових дій, працівників ДСНС України, представників громадських об'єднань. При цьому Міністерство освіти і науки України, на його думку, має забезпечити навчання керівників цих гуртків, факультативів, курсів та розробити відповідні методичні матеріали.

Використана література :

1. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні: аналіт. доп. / Ю. М. Скалецький, Д. С. Бірюков, О. О. Мартюшева, Л. Д. Яценко. Київ : НІСД, 2012. 56 с.
2. Комітет з питань молоді і спорту. Шляхи удосконалення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо формування культури безпеки життєдіяльності у дітей та молоді в умовах сучасних викликів. Верховна Рада України. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/241290.html
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII (поточна редакція – 05.04.2015) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
4. Бегун В. Культура безпеки. *Надзвичайна ситуація*. 2010. № 12. С. 40-43.
5. Бегун В., Лифар В. Зміна стратегії – вимоги часу. *Надзвичайна ситуація*. 2011. № 1. С. 36-49.
6. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. № 8. С. 149-153.
7. Кулалаєва Н. В. Категоріально-понятійний аналіз дефініції “культура безпеки професійної діяльності” майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю. *Молодий вчений*. Вересень 2017. № 9.1 (49.1). С. 105-110.
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник : А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; авт. кол-в : Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>
10. Nahaichuk O. Formation of competences in life safety and labor protection of future science teachers in the process of professional training. *Sciences of Europe*. 2023. № 127. P. 73-79. URL : <https://zenodo.org/records/10039415>

11. Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти : Наказ Верховної Ради України від 26.12.2017 р. № 1669. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text>
12. Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2023 р. № 135. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-stvorenniya-ta-funkcionuvannya-klasiv-bezpeki-u-zakladah-osviti>
13. Посилення безпеки в школах: як працюють офіцери безпеки. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. 27 листопада 2024 року. URL : <https://mon.gov.ua/news/posylennia-bezpeky-v-shkolakh-iaak-pratsiuiut-ofitsery-bezpeky>
14. Кулалаєва Н. В. Виховна складова педагогіки безпеки : монографія / Н. В. Кулалаєва, О. А. Мармазинський, В. О. Михайлюк. Миколаїв : видавець Торубара В. В., 2014. 354 с.
15. Положення про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими та небезпечними умовами праці : Наказ Державного Комітету України по нагляду за охороною праці від 30.12.1994 р. № 130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0014-95#Text>
16. Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.11.2010 р. № 1057. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-99#Text>
17. Типові навчальні програми нормативних дисциплін “Безпека життєдіяльності”, “Основи охорони праці”, “Охорона праці в галузі”, “Цивільний захист”. Київ : Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. 2011. 72 с.
18. Пуляк О. Виховання культури безпеки у студентів вищих навчальних закладів. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2015. Вип. 7 (1). С. 137-140. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2015_7%281%29__41
19. Романів Л. В., Пішак О. В., Бойчук Р. Р. Культура безпеки, як складова базової культури особистості. *Молодий вчений*. № 3.1 (43.1). Березень, 2017. С. 238-241.

References :

1. Problemy vprovadzhennia kultury bezpeky v Ukraini : analit. dop. [Problems of implementing security culture in Ukraine: analytical report.] / Yu. M. Skaletskyi, D. S. Biriukov, O. O. Martiusheva, L. D. Yatsenko. Kyiv : NISD, 2012. 56 s. [in Ukrainian].
2. Komitet z pytan molodi i sportu [Committee on Youth and Sports]. Shliakhy udoskonalennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta instytutiv hromadianskoho suspilstva shchodo formuvannia kultury bezpeky zhyttiediiialnosti u ditei ta molodi v umovakh suchasnykh vyklykiv. [Ways to improve the activities of state authorities, local governments and civil society institutions to form a culture of life safety among children and youth in the face of modern challenges]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/241290.html [in Ukrainian].
3. Pro okhoronu pratsi: Zakon Ukrainy vid 14.10.1992 № 2694-XII (potochna redaktsiia – 05.04.2015). [On labour protection: Law of Ukraine 14.10.1992 № 2694-XII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> [in Ukrainian].
4. Biehun V. Kultura bezpeky. [Safety culture]. *Nadzvychainsia sytuatsiia*. 2010. № 12. S. 40–43. [in Ukrainian].
5. Biehun V., Lyfar V. Zmina stratehii – vymohy chasu. [Changing strategy is a requirement of the times]. *Nadzvychainsia sytuatsiia*. 2011. № 1. S. 36–49. [in Ukrainian].
6. Zorina M. O. Do problemy vyznachennia aktualnosti y osoblyvostei formuvannia kultury bezpeky zhyttiediiialnosti. [To the Problem of Determining the Relevance and Peculiarities of Forming a Culture of Life Safety]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2010. № 8. S. 149–153. [in Ukrainian].
7. Kulalaieva N. V. Katehorialno-poniatiiniy analiz definitsii “kultura bezpeky profesiinoi diialnosti” maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv budivelnogo profilu. [A category-conceptual analysis of the definition of "safety culture of professional activity" of future skilled workers in the construction industry]. *Molodyi vchenyi*. Veresen 2017. № 9.1 (49.1). S. 105–110. [in Ukrainian].
8. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. [On Education, Law of Ukraine No. 2145-VIII]. *Holos Ukrainy*. 2017. 27 veres. (№ 178-179). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

9. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education] / naukovi kerivnyk : A. M. Bohush, diisnyi chlen NAPN Ukrainy, prof, d-r ped. nauk ; Avt. kol-v : Bohush A. M., Bieliienka H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V., Dolyma O. P., Ilchenko T. S., Kovalenko O. V., Lysenko H. M., Mashovets M. A., Nyzkovska O. V., Panasiuk A. S., Yakymenko L. Yu. Kyiv : Vydavnytstvo, 2012. 26 s. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> [in Ukrainian].
10. Nahaichuk O. Formation of competences in life safety and labor protection of future science teachers in the process of professional training. *Sciences of Europe*. 2023. № 127. R. 73–79. URL : <https://zenodo.org/records/10039415>
11. Polozhennia pro orhanizatsiiu roboty z okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiediialnosti uchashnykiv osvitnoho protsesu v ustanovakh i zakladakh osvity : Nakaz Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 26.12.2017 r. № 1669. [Regulations on the organisation of work on occupational health and safety of participants in the educational process in institutions and educational establishments, Order No. 1669 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text> [in Ukrainian].
12. Deiaki pytannia stvorennia ta funktsionuvannia klasiv bezpeky u zakladakh osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 10.02.2023 r. № 135. [Some issues of creation and functioning of safety classes in educational institutions, Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 135]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-stvorennia-ta-funkcionuvannya-klasiv-bezpeki-u-zakladakh-osviti> [in Ukrainian].
13. Posylennia bezpeky v shkolakh: yak pratsiuiut ofitsery bezpeky. [Strengthening security in schools: how security officers work]. Ofitsiinyi sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. 27 lystopada 2024 roku. URL : <https://mon.gov.ua/news/posylennia-bezpeky-v-shkolakh-iak-pratsiuiut-ofitsery-bezpeky> [in Ukrainian].
14. Kulalaieva N. V. Vykhovna skladova pedahohiky bezpeky : monohrafiia. [The educational component of security pedagogy: a monograph] / N. V. Kulalaieva, O. A. Marmazynskyi, V. O. Mykhailiuk. Mykolaiv : vydavets Torubara V. V., 2014. 354 s. [in Ukrainian].
15. Polozhennia pro navchannia nepovnolitnikh profesiiam, pov'iazanyh z vazhkymy robotamy i robotamy z shkidlyvymy ta nebezpechnymy umovamy pratsi : Nakaz Derzhavnoho Komitetu Ukrainy po nahliadu za okhoronoiu pratsi vid 30.12.1994 r. № 130. [Regulation on training minors in professions related to heavy work and work in harmful and hazardous working conditions, Order of the State Committee of Ukraine on Supervision of Labour Protection No. 130 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0014-95#Text> [in Ukrainian].
16. Pro vdoshkonalennia navchannia z okhorony pratsi y bezpeky zhyttiediialnosti u vyshchych zakladakh osvity Ukrainy : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 08.11.2010 r. № 1057. [On Improving Occupational Health and Safety Training in Higher Education Institutions of Ukraine, Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1057]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-99#Text> [in Ukrainian].
17. Typovi navchalni prohramy normatyvnykh dystsyplin “Bezpeka zhyttiediialnosti”, “Osnovy okhorony pratsi”, “Okhorona pratsi v haluzi”, “Tsyvilnyi zakhyst”. [Standard curricula for the regulatory disciplines Life Safety, Occupational Health and Safety, Occupational Health and Safety, and Civil Protection.]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. 2011. 72 s. [in Ukrainian].
18. Puliak O. Vykhovannia kultury bezpeky u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Education of safety culture among students of higher educational institutions]. *Naukovi zapysky* [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seria : Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity. 2015. Vyp. 7 (1). S. 137–140. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2015_7%281%29__41 [in Ukrainian].
19. Romaniv L. V., Pishak O. V., Boichuk R. R. Kultura bezpeky, yak skladova bazovoi kultury osobystosti. [Safety culture as a component of the basic culture of the individual]. *Molodyi vchenyi*. № 3.1 (43.1). Berezn, 2017. S. 238–241. [in Ukrainian].

O. NAHAICHUK. The education system of ukraine: strategies for the formation of a safety culture.

The article highlights the critical need to develop a culture of safety, which is due to the alarmingly high level of injuries among children and youth in everyday life, as well as the devastating consequences of a full-scale military conflict in Ukraine. It is emphasised that increasing the level of security in the State is achievable through the formation of a safety culture as a qualitatively new worldview approach, which includes A system of beliefs, values, attitudes, and behavioural patterns

that determine a person's attitude to security issues.

The structure and components of safety culture as an integrated system of knowledge, skills, practical skills, values and attitudes that ensure safe behaviour of individuals are defined; the goals and objectives of the process of forming a safety culture within the educational system of Ukraine are revealed.

The specific aspects of the development of safety culture in preschool educational institutions are analysed, taking into account the age and psychological characteristics of preschool children. Various approaches to fostering a culture of safety in general secondary education institutions are described, including the study of a specialised course "Health, Safety, Wellbeing" and integrated training in the basics of safety. The measures, results and features of the process of forming a safety culture among pupils and students in vocational and higher education institutions are identified. Attention is focused on the significance of the influence of youth and children's public organisations in the context of fostering a culture of safety among young people. The importance and tasks of the National information and educational project "Class Bezpeky" (Safety Class) are considered. The role and possibilities of mobile safety classes in raising public awareness of mine and other military threats are investigated.

Keywords: safety culture, students, education system of Ukraine, safety classes.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.13>

УДК 378.011.3-051:80:001.89

Островський О. О.

МЕТОДИЧНІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти та методичні тактики підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти. Обґрунтовано необхідність ретельного добору змісту навчання згідно з відомими принципами добору змісту полікультурної освіти: культуроподібності та практико-орієнтованості.

Узагальнено, що підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти є комплексним, багатоступеневим процесом, який серед безлічі педагогічних, методичних складових потребує інтеграції власне мовного та предметно культурологічного змісту для здійснення міжкультурної взаємодії. Модернізація підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти можлива на основі використання різноманітних комунікативних тактик, що відповідають рівням освоєння навчального матеріалу. Окреслено методичні моменти організації підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти: проведення практик в закладах освіти, в яких навчається поліетнічний склад дітей та підлітків; вирішення проблемних ситуацій / завдань із взаємодії представників різних культур у навчально-виховному процесі; участь у міжнародних шкільних проєктах; організація фестивалів інших культур у режимі загальноуніверситетських заходів; розробка позакласних заходів, присвячених іншим країнам як частина підготовки до педагогічної практики; рольові ігри – цікавий практичний компонент підготовки. проведення занять з презентаціями про різні етноси та культури; перегляд фільмів щодо проблем